ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ

БОНДАРЧУК Алла Ярославівна

УДК 37.018:173.7:378

ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ КУЛЬТУРИ СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИН

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Рівненському державному гуманітарному університеті, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник
КРАВЧЕНКО Тамара Володимирівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
завідувач лабораторії сімейного виховання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України
КРАВЕЦЬ Володимир Петрович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, ректор;

кандидат педагогічних наук,
ЯЦЕНКО Ліна Вікторівна,
ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди", доцент кафедри
соціальної педагогіки та освіти дорослих.

Захист дисертації відбудеться „18" жовтня 2011 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9).

Автореферат розісланий „16" вересня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Ж. В. Петрочко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Культура сімейних взаємин є специфічним способом людського буття, що визначає зміст і спрямованість духовної і практичної діяльності особистості та забезпечує її активну взаємодію з іншими людьми, зокрема у сімейній сфері. Проблема виховання культури сімейних взаємин особливо актуалізується на етапі розвитку суспільства, коли закладаються основи демократичного устрою, а у громадян формуються здатність до критичного мислення, уміння відстоювати свої інтереси й усвідомлювати обов'язки, виявляти толерантність до поглядів інших людей.

Реалії життя свідчать про недостатню готовність сучасної молоді до створення сім'ї, зменшення кількості зареєстрованих і поширення консенсуальних шлюбів; спостерігається зростання чисельності розлучень, трансформація світоглядних настановлень щодо сімейного життя, що часом виявляється у лібералізації міжстатевих відносин, нехтуванні важливістю вибудови сімейних взаємин на засадах культурних норм і цінностей.

Підтвердження цієї думки знаходимо в працях А. Августинавиюте, Ю. Альошиної, Т. Андреєвої, С. Голод, В. Дружиніна, Е. Ейдеміллера, О. Кляпець, В. Кравця, Т. Кравченко, Т. Крюкової, І. Сайтарли, Т. Титаренко, Л. Яценко та інших.

Особливу соціальну групу, представники якої є потенційними чоловіками і дружинами, становить студентська молодь, що характеризується спеціально організованим, структурованим у просторовому й часовому вимірі буттям, соціальною поведінкою і психологією, субкультурою, системою ціннісних орієнтацій, серед яких домінуючого впливу набуває статево-віковий чинник.

Різні аспекти виховання студентської молоді, зокрема пріоритетів і настановлень щодо підготовки юнаків і дівчат до шлюбу, формування в них відповідних якостей і вмінь, досліджують С. Вітвицька, К. Вітек, Т. Говорун, Т. Демидова, І. Денисенко, Л. Долинська, А. Карасевич, О. Кікінежді, Б. Ковбас, В. Костів, В. Кравець, П. Тярзі та інші, акцентуючи на необхідності пошуку шляхів стабілізації сім'ї, формування в молоді усвідомленого ставлення не тільки до майбутнього шлюбу, а й до способів його зміцнення і збереження, важливе місце серед яких належить культурі сімейних взаємин.

Проведені вітчизняними й зарубіжними науковцями дослідження засвідчують, що ще задовго до офіційного одруження у молоді формуються певні уявлення про шлюб, погляди на способи внутрішньосімейних взаємин, розподіл сімейних ролей тощо. Однак їхній зміст не завжди правильно розуміється юнаками і дівчатами, що в майбутньому призводить до психологічного несумісництва подружжя, внутрішньосімейних конфліктів і, як наслідок, – зумовлює руйнування шлюбу і виникнення неповних сімей.

Вивчення проблеми виховання культури сімейних взаємин передбачає вирішення ряду *суперечностей* між:

– високою соціальною й особистісною значущістю культури сімейних взаємин і відсутністю науково обґрунтованих стратегій та педагогічних засобів її виховання у студентської молоді;

– потенційними можливостями навчально-виховного процесу вищої школи в аспекті формування у студентської молоді культури сімейних взаємин та недостатністю впровадження у зміст освіти вищих навчальних закладів відповідних дисциплін;

– широкими можливостями інтерактивних методів, в основу яких покладено різні види міжособистісного спілкування і спільної діяльності, й традиційним підходом до організації позааудиторної виховної роботи у вищих навчальних закладах.

Таким чином, актуальність проблеми й виявлені суперечності зумовили вибір теми дисертації: ***„Виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин”***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у контексті науково-дослідної роботи Рівненського державного гуманітарного університету з проблеми „Теоретико-методичні засади формування культурної ідентичності студентів вищих навчальних закладів” (державний реєстраційний номер 0108U009509). Тема дисертаційної роботи схвалена вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 4 від 30.03.2006 р.) й узгоджена рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук України (протокол № 5 від 27.05.2008 р.).

Мета дослідження – на основі узагальнення теоретичних засад формування культури сімейних взаємин обґрунтувати та апробувати педагогічні умови виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин відбуватиметься ефективніше за таких педагогічних умов: гуманізації виховної діяльності у вищих навчальних закладах з метою створення середовища конструктивної міжособистісної взаємодії викладачів і студентів, студентів і студентів; урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів як потенційних сімейних партнерів; розроблення і впровадження у навчально-виховний процес змістового та організаційно-методичного забезпечення для підвищення поінформованості студентів з проблеми культури взаємин, особливостей їх прояву; формування відповідних поведінкових умінь.

Завдання дослідження:

1. Узагальнити теоретичні засади виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин.

2. З'ясувати зміст культури взаємин, культури сімейних взаємин та уточнити сутність поняття „вихованість культури сімейних взаємин”.

3. Визначити компоненти, критерії, показники і рівні вихованості у студентів культури сімейних взаємин.

4. Розробити та експериментально перевірити педагогічні умови виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин.

Об'єкт дослідження – процес виховання студентської молоді.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять філософські та соціологічні погляди на особистість як суб'єкта культури (А. Герасимчук, Е. Губський, С. Іконнікова, Г. Кораблева, П. Лайзанс, В. Лутченко, П. Тярзі); психологічні положення щодо сутності взаємин (І. Бех, О. Бодальов, М. Боришевський, В. М'ясищев, С. Рубінштейн, В. Семиченко); психолого-педагогічні теорії конструювання культури взаємин (І. Бех, Л. Булатова, Т. Кравченко, Т. Говорун, В. Кравець); наукові напрацювання українських і російських науковців з питань сімейної взаємодії (Е. Ейдеміллер, О. Карабанова, О. Кікінежді, І. Кльоцина, О. Коростильова, І. Сайтарли, В. Юстицькис); провідні засади гуманістичного виховання (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм); основні підходи до виховання студентської молоді (І. Бех, В. Вербець, С. Вітвицька, О. Севастьянова).

Для вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези використано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження:**

теоретичні: аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури, що дало змогу визначити об'єкт, предмет, мету дослідження, сформулювати його завдання, уточнити сутність поняття „вихованість культури сімейних взаємин"; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних, за допомогою яких розроблено основні підходи до організації виховної роботи зі студентською молоддю, теоретично обґрунтовано педагогічні умови виховання у студентів культури сімейних взаємин;

емпіричні: діагностичні (анкетування, інтерв'ювання, тестування, ранжування, створення і розв'язання проблемних ситуацій, констатувальний і формувальний етапи педагогічного експерименту), за допомогою яких було визначено рівні вихованості у студентської молоді культури сімейних взаємин, доведено доцільність розроблених нами педагогічних умов виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин.

Експериментальна база дослідження. Базою дослідно-експериментальної роботи стали Рівненський державний гуманітарний університет, Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут імені Тараса Шевченка.

В експерименті брали участь 421 студент 2–3 курсів музично-педагогічного факультету, факультету української філології та гуманітарного факультету, 118 кураторів академічних груп.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *вперше* визначено педагогічні умови виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин (гуманізація виховної діяльності у вищих навчальних закладах з метою створення середовища конструктивної міжособистісної взаємодії викладачів і студентів, студентів і студентів; урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів як потенційних сімейних партнерів; розроблення і впровадження у навчально-виховний процес змістового та організаційно-методичного забезпечення для підвищення поінформованості студентів з проблеми культури взаємин, особливостей їх прояву; формування відповідних поведінкових умінь); компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий), критерії (знання, ставлення, ціннісні орієнтації, комунікативні вміння), показники (знання норм і правил міжособистісного спілкування, розуміння сутності культури сімейних взаємин та її важливості для успішного сімейного життя; позитивне ставлення до міжособистісних взаємин, норм і правил їх реалізації; настановлення на комунікацію як особистісну цінність; уміння вступати в комунікацію на основі відповідних норм і правил та конструктивно взаємодіяти з іншими) та рівні (високий, середній, низький) вихованості у студентів культури сімейних взаємин;

уточнено сутність поняття „вихованість культури сімейних взаємин" як складного інтегративного особистісного утворення, яке охоплює знання про норми і правила міжособистісного спілкування, їх емоційно-позитивне переживання як особистісної цінності й спонуки до виконання певних дій, уміння реалізовувати такі дії у взаємодії з іншими;

подальшого розвитку набули зміст, форми і методи навчально-виховної роботи у вищих навчальних закладах.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та впровадженні методики діагностування вихованості у студентської молоді культури сімейних взаємин, змісту, форм і методів виховання у студентів цього особистісного утворення (програма спецкурсу „Культура сімейних взаємин", тренінг „Виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин").

Результати дослідження можуть бути використані при розробленні організаційно-методичного забезпечення виховної роботи у вищих навчальних закладах, навчально-методичних комплексів (навчальні програми, курси лекцій, практичні і семінарські заняття, методичні посібники) до навчальних дисциплін „Етика", „Педагогіка сімейного виховання", „Етика і психологія сімейного життя", „Основи психологічного консультування", а також у системі післядипломної освіти педагогічних працівників.

Наукові положення дослідження ***впроваджено*** у навчально-виховний процес Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 223 від 09.12.2009 р.), Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного

інституту імені Тараса Шевченка (довідка № 35/09 від 04.06.2009 р.), Інституту психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка (довідка № 3 від 25.05.2010 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дослідження доповідалися на конференціях різних рівнів – *міжнародних:* „Наука, освіта, суспільство очима молодих" (Рівне, 2009–2011), „Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: Європейський вектор" (Ялта, 2011), „Теоретико-методичні засади креативної освіти обдарованих дітей" (Кривий Ріг, 2011), „Январские педагогические чтения: стратегия развития педагогической науки и образования в XXI веке: проблемы, перспективы" (Симферополь, 2011); *всеукраїнських:* "Культуротворчий потенціал молоді і перспективи культурної інтеграції людства у XXI столітті" (Рівне, 2006), "Психосоціальний розвиток особистості: формування життєвих перспектив" (Рівне, 2007), „Стан та перспективи розвитку духовної культури особистості в умовах розгортання глобалізаційних процесів" (Рівне, 2007), „Феномен ідентичності: зміст, структура та механізми формування" (Рівне, 2007), „Культура XXI століття: стан, проблеми, перспективи" (Рівне, 2008–2009), „Соціально-педагогічні засади виховання морально-гармонійної особистості" (Київ, 2008–2009), „Духовна культура України: реалії та перспективи" (Рівне, 2010), „Теорія і практика співацького процесу в навчальному закладі: традиції, перспективи" (Луцьк, 2010); науково-практичних конференціях; на *Январских педагогических чтениях* „Современное образование как процесс формирования человека, общества, государства" (Симферополь, 2010), *всеукраїнському практичному семінарі* „Психолого-педагогічні основи підготовки студентської молоді до сімейного життя" (Вінниця, 2008); IV *звітних наукових* конференціях професорсько-викладацького складу за 2009 рік (Кременець, 2010), Інституту проблем виховання НАПН України (Київ, 2008–2010); *секційному засіданні* кафедри психолого-педагогічних дисциплін Острозької академії „Актуальні проблеми психології та педагогіки" (Острог, 2009), на *засіданнях* кафедри загальної і соціальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету, лабораторії сімейного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Публікації. Основні положення і висновки дисертації опубліковано в 14 одноосібних наукових працях, з яких, 7 – статей у фахових виданнях, затверджених ВАК України, 1 – методичні рекомендації, 1 – навчальна програма, 5 – публікацій у журналах, збірниках матеріалів конференцій, інших наукових виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (259 назв, з них 5 іноземною мовою), 7 додатків на 12 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 219 сторінок, з них 181 сторінка основного тексту. Робота містить 7 таблиць, 4 рисунки на 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми, ступінь розробленості проблеми, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, сформульовано гіпотезу, теоретико-методологічну основу та методи дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження; представлено перелік публікацій, структуру й обсяг дисертації.

У *першому розділі* – ***„Теоретичні засади виховання у студентів культури сімейних взаємин"*** – здійснено аналіз дослідженості зазначеної проблеми у філософській, соціологічній, психологічній і педагогічній літературі; уточнено сутність виховання культури сімейних взаємин; вивчено стан вихованості у студентської молоді культури сімейних взаємин.

Серед актуальних проблем сьогодення одними з пріоритетних є ті, які стосуються інституту сім'ї з усією складністю притаманних йому багатогранних взаємозв'язків і взаємозалежностей. Особливої значущості набувають ті з них, що ґрунтуються на цінностях, притаманних культурі певного соціуму, і постають своєрідними регуляторами сімейних взаємин. Серед них слід визначити культуру сімейних взаємин.

З погляду сучасної філософії та соціології, культура інтерпретується як складне динамічне утворення, що має соціальну природу і набуває вираження в соціальних відносинах, скерованих на створення, засвоєння, збереження і розповсюдження матеріальних речей і духовних феноменів. На рівні особистості культура охоплює правила і норми поведінки, моральні та естетичні цінності. Завдяки культурі життя людини набуває певної „заданності", що детермінується звичаями і традиціями соціокультурного середовища, більшої осмисленості набувають її інтереси, настановлення, потреби, сенс життя загалом і сенс міжособистісних взаємин зокрема (В. Біблер, О. Бодальов, Дж. Браун, С. Іконникова, П. Лайзанс, П. Тярзі, Ф. Юрій).

Унаслідок аналізу праць філософів (М. Каган, М. Обозов), психологів (І. Бех, М. Боришевський, Л. Іванова, Я. Коломінський, В. Крисько, О. Леонтьєв, В. М'ясищев, С. Рубінштейн, В. Семиченко) встановлено, що під взаєминами розуміються усталені взаємозв'язки між людьми, які складаються в процесі спілкування, мають яскраво виражене емоційне забарвлення і виявляються у характері та способах взаємовпливів. Завдяки взаєминам у партнерів формуються спільні настановлення, ціннісні орієнтації, очікування.

У вітчизняній і зарубіжній філософській, соціологічній, психолого-педагогічній літературі культура взаємин розглядається як специфічний

спосіб людського буття, що визначає духовну і практичну активність людей, можливі їхні взаємодії з навколишнім світом, між собою, тобто, як сукупність умов матеріального життя суспільства. Це „взаємо" інтегрується у групові ефекти співробітництва, дружби, любові, добра, партнерства тощо (Г. Батищев, А. Волкова, А. Галичанська, І. Головнєва, С. Голод, О. Кляпець, В. Кравець, Т. Піроженко, І. Сайтарли, Т. Титаренко).

На думку психологів (Н. Водоп'янова, В. Дружинін, Т. Крюкова), функціональне навантаження сімейних взаємин детермінується рівнем їх реалізації:

на рівні особистості – задоволення психологічних потреб усіх членів сім'ї у прихильності, прив'язаності, коханні, а також в автономності і незалежності; забезпечення повноцінних сексуальних відносин, виховання дітей; створення безпечного психологічного простору, турботи і психологічного комфорту;

на рівні соціуму – психотерапевтична, інтимно-сексуального спілкування, репродуктивна, виховна, рекреативна, господарсько-економічна та регулятивна функції.

Отже, рольовий репертуар сімейних взаємин досить широкий і забезпечує ефективну життєдіяльність людини не лише на індивідуальному, а й на соціальному рівні.

Культура сімейних взаємин передбачає високий рівень згуртованості, що засвідчує міру збігу оцінок, настановлень і позицій членів сім'ї щодо об'єктів, найбільш значущих для сім'ї загалом, ціннісну єдність, доброзичливу вимогливість шлюбних партнерів один до одного, почуття захищеності та емоційної задоволеності, бажання і вміння розуміти інших членів сім'ї, взаємотерпимість і коректність у випадках відсутності збігу думок, прагнення до спільного розв'язання проблем.

Для проведення експериментальної роботи, спрямованої на виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин, нами було конкретизовано сутність поняття *„вихованість культури сімейних взаємин"*, під яким розуміли *складне інтегративне особистісне утворення, яке вміщує знання про норми і правила міжособистісного спілкування, їх емоційно-позитивне переживання як особистісної цінності і спонуки до виконання певних дій, уміння реалізовувати такі дії у взаємодії з іншими.*

Відповідно до результатів аналізу психолого-педагогічних праць розроблено структуру вихованості культури сімейних взаємин. Компонентами цього утворення визначено: когнітивний (знання), емоційно-ціннісний (ставлення, ціннісні орієнтації) та поведінковий (комунікативні вміння).

Критерії за своєю сутністю є ідентичними змісту зазначених компонентів і характеризуються сукупністю відповідних показників.

Показники критерію „знання”: знання норм і правил міжособистісного спілкування, розуміння сутності культури сімейних взаємин та її важливості для успішного сімейного життя.

Показники критерію „ставлення”: позитивне ставлення до міжособистісних взаємин, норм і правил їх реалізації; критерію „ціннісні орієнтації” – настановлення на комунікацію як особистісну цінність.

Показник критерію „комунікативні вміння”: уміння вступати в комунікацію на основі відповідних норм і правил та конструктивно взаємодіяти з іншими.

За допомогою структурних компонентів, критеріїв та показників визначено рівні вихованості у студентської молоді культури сімейних взаємин: високий, середній, низький.

Високий рівень відзначається: ґрунтовними знаннями норм і правил міжособистісного спілкування, розумінням сутності культури сімейних взаємин та її важливості для успішного сімейного життя; стійкістю емоційно-позитивного ставлення до міжособистісних взаємин на засадах культурних норм і цінностей, налаштованістю на комунікацію як особистісну цінність; добре розвиненими комунікативними вміннями і вміннями конструктивної взаємодії з іншими.

Середній рівень характеризується: фрагментарними знаннями норм і правил міжособистісного спілкування, недостатнім розумінням сутності культури сімейних взаємин та її необхідності для успішного сімейного життя; ситуативним ставленням до міжособистісних взаємин на засадах культурних норм і цінностей, налаштованістю на вибіркову, часом утилітарну комунікацію; посередньо розвиненими комунікативними вміннями й утрудненнями при вступі у взаємодію з іншими.

Низький рівень відзначається: фрагментарними знаннями норм і правил міжособистісного спілкування, нерозумінням сутності культури сімейних взаємин і запереченням її важливості для успішного сімейного життя; негативним ставленням до міжособистісних взаємин, наданням переваги маніпулятивним способам комунікації; недостатньо розвиненими комунікативними вміннями, відсутністю вмінь конструктивної взаємодії з іншими, надання переваги їх деструктивним різновидам.

Для виявлення рівнів вихованості культури сімейних взаємин у студентської молоді використано сукупність діагности чних методик та методів, а саме: опитування за наявними в психолого-педагогічній літературі та розробленими автором анкетами, бесіди, розв’язання проблемних ситуацій, ранжування, спостереження тощо.

До експериментальної групи (ЕГ) дослідження увійшло 209 студентів Рівненського державного гуманітарного університету. Контрольну групу (КГ) дослідження склало 212 студентів Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту імені Тараса Шевченка.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту показав, що високий рівень вихованості культури сімейних взаємин мають 12,1 % студентів ЕГ та 12,2 % КГ; середній – 46,5 % студентів ЕГ та 46,7 % студентів КГ; низький – 41,4 % студентів ЕГ та 41,1 % студентів КГ.

Отримані дані свідчать про те, що кількісні показники рівнів вихованості культури сімейних взаємин у студентів в обох групах – експериментальній і контрольній – суттєво не відрізняються.

Констатувальний етап експерименту засвідчив, що в організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах недостатня увага надається питанню виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин; відносини між викладачами і студентами часто позначені авторитаризмом, маніпулюванням, що утруднює оволодіння студентською молоддю гуманістичними цінностями; виховна робота фрагментарна і ґрунтується переважно на моралізуваннях, домінуванні пасивних форм і методів, що унеможливлює залучення студентів до активної міжособистісної взаємодії і спілкування на основі етичних норм і правил, гальмує розвиток у них емпатійних здібностей; у роботі кураторів академічних груп недостатньо враховується особистий досвід студентів, їхні вікові та індивідуальні особливості.

У *другому розділі* – ***„Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин”*** – обґрунтовано педагогічні умови виховання у студентів культури сімейних взаємин; розкрито зміст і методику формувального етапу експерименту; подано аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.

Формувальний етап експерименту мав на меті створення таких педагогічних умов:

– гуманізація виховної діяльності у вищих навчальних закладах з метою створення середовища конструктивної міжособистісної взаємодії викладачів і студентів, студентів і студентів;

– урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів як потенційних сімейних партнерів;

– розроблення і впровадження у навчально-виховний процес змістового та організаційно-методичного забезпечення для підвищення поінформованості студентів з проблеми культури взаємин, особливостей їх прояву, формування відповідних поведінкових умінь.

Гуманізація виховної діяльності у вищих навчальних закладах означає привнесення в центр виховної системи особистості, її своєрідності та неповторності, забезпечення самореалізації, всебічного розвитку сутнісних сил, інтересів та обдаровань кожного студента.

Надання вихованню гуманістичної спрямованості передбачає побудову його змісту, форм і методів на основі глибокого розуміння

природи студентської молоді, поваги до неї, турботи про її гармонійний розвиток. Досягненню цього сприяє дотримання норм гуманності при встановленні відносин між усіма учасниками педагогічного процесу, надання пріоритетності людській особистості як найвищій цінності.

Гуманізація виховної діяльності досягалася завдяки відмові від організації безособового виховання й заміні його взаєминами, які сприяли розкриттю студентами наявного в них потенціалу, прийняттю знань як елемента власного досвіду з подальшим використанням їх для самовдосконалення і самоактуалізації. Це передбачає реалізацію таких схем організації виховання, як: щирість + відкритість + емпатія на противагу статичності, фіксованості і безособовості функціонування; розуміння + прийняття студентів на противагу вибудові педагогом власних образів і настановлень стосовно них; довіра + співробітництво як віра в здібності і можливості студентів на противагу авторитарним діям, спрямованим на „формування" особистості.

Важливим чинником створення гуманного виховного середовища є надання педагогу ролі фасилітатора (К. Роджерс). На відміну від традиційного педагога, педагог-фасилітатор не формує вихованця під заданий зразок, а лише допомагає йому звільнити власні резерви зростання, стати самим собою.

Спираючись на такий підхід, виховна робота спрямовувалася, по-перше, на усвідомлення студентами себе теперішніх як носіїв культури сімейних взаємин; по-друге, на вибудовування ними свого образу як суб'єктів цієї культури в найближчому майбутньому – „Я-ідеальне"; по-третє, на забезпечення максимального наближення наявних в них образів „Я-реального" до образів „Я-ідеального" як передумови досягнення конгруентності.

Важливою педагогічною умовою виховання у студентів культури сімейних взаємин є врахування їхніх вікових та індивідуальних особливостей як потенційних сімейних партнерів. Уже на третьому курсі серед студентської молоді спостерігається пожвавлення і поглиблення системи міжособистісних взаємин, виникає проблема створення сім'ї; доволі часто інтимне, особистісне у структурі міжособистісного спілкування витісняє всі інші аспекти. Пошук супутника життя впливає на успішність і громадську активність студентів. У студентів підвищується інтерес до моральних проблем (мета, спосіб життя, обов'язки, кохання, вірність тощо). Посилюється цілеспрямованість, рішучість, настирливість, самостійність, індивідуальність, ініціативність у процесі діяльності та спілкування, уміння володіти собою.

Отже, успішність виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин передбачає: визнання студента повноправним учасником виховного процесу, перетворення його на активного учасника самовиховання відповідно

до притаманних йому інтересів і потреб у сфері сімейної життєдіяльності, їх об'єктивний аналіз і своєчасне задоволення; цілеспрямоване формування мотивації на самовдосконалення щодо культури міжособистісних взаємин; орієнтацію на позитивні якості кожного студента, сприйняття його таким, яким він є, повага до нього як до особистості.

Реалізація педагогічної умови – розроблення і впровадження у навчально-виховний процес змістового та організаційно-методичного забезпечення – була орієнтована на:

1. Оволодіння студентами системи знань, поглядів, переконань щодо норм і цінностей, які покладаються в основу культури сімейних взаємин.

2. Формування емоційно-позитивного ставлення до культури сімейних взаємин, мотивації на її надбання.

3. Розвиток умінь дотримання культури взаємин у міжособистісній взаємодії та спілкуванні, орієнтації на їх застосування у повсякденні.

В узагальненому, сконцентрованому вигляді названий зміст набув утілення в розробленій нами програмі спецкурсу „Культура сімейних взаємин" і програмі тренінгу „Виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин", який проводився в позааудиторний час.

Основними формами і методами, які використовувалися у процесі запровадження програми спецкурсу були: лекції („Шлюб і сім'я", „Комунікативна функція сім'ї", „Культура сімейних взаємин"); семінари – оглядові („Сучасна сім'я і культура сімейних взаємин"), пошукові („Для людини немає нічого більш корисного, ніж людина), семінар із груповою роботою (диспут на тему „Людина серед людей"), семінар генерації ідей; практичні заняття у формі диспутів, дискусій („Якщо ти щасливий, то ти зробиш щасливими й інших. Щасливий може бачити тільки щасливих навколо себе), групова робота („Взаємини у сім'ї"), рольова гра („Знайдіть оптимальний вихід з конфліктної ситуації").

Виховання культури сімейних взаємин – це гармонізація міжособистісних взаємин, формування культури спілкування, конструктивного діалогу у сім'ї. Справжню культуру не можна привнести ззовні, вона має проростати із глибин усього виховного процесу. Для цього важливо забезпечити єдність виховання і життєдіяльності студентів, організацію виховання не як сукупності заходів, а як цілісної системи творчої діяльності студентів, використання життєвих ситуацій для переживання ними емоційних станів, активізації життєвого вибору. Цій вимозі відповідає тренінг „Виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин".

Організовуючи експериментальну роботу, ми виходили з того, що тренінгова група є певною моделлю реального життя, в якій учасники вступають у взаємини, проявляють свої почуття, навчаються розуміти й адекватно реагувати на емоційні та поведінкові прояви інших. Відбувалася корекція наявних у студентів проблем шляхом міжособистісної взаємодії,

групової динаміки. Тренінг давав студентам змогу оволодіти методиками самовивчення, саморегуляції думок, реакцій та емоцій, активізував позитивне мислення, сприяв усвідомленню своїх можливостей.

На цьому етапі роботи широко використовувалися різноманітні інтерактивні методи, які забезпечували комунікативну активність або взаємодію між учасниками спілкування, уведення їх в єдиний процес здобуття та засвоєння знань, створення позитивного емоційного клімату, який є головною умовою прояву активності, що сприяло ефективнішому засвоєнню студентами знань, невимушеному спілкуванню. Кожний із запропонованих нами методів мав певні організаційні, педагогічні та дидактичні особливості, звернення до яких сприяло досягненню конкретної навчальної мети. До найбільш ефективних належать: метод конкретної ситуації, метод мозкової атаки, метод проектів, метод інциденту, метод тренування чуйності, метод синектики, метод занурення, метод інверсії, метод акваріуму, метод „Прес".

Серед інших інтерактивних методів, які застосовувалися під час тренінгу, найбільш доцільними виявилися ділові й рольові ігри („Давайте познайомимося", „Продовження знайомства", „Контакт" тощо), робота в групах, обговорення й розв'язання педагогічних ситуацій, різноманітні вправи: на опрацювання вмінь керувати своїми емоціями, адекватно розуміти емоційні прояви інших людей, умінь культури поведінки і культури спілкування, розвиток навичок активного слухання та інші („Передай емоцію", „Плутанка", „Медитація на довіру" тощо).

Обов'язковим елементом тренінгових занять була рефлексія, яка сприяла кращому усвідомленню студентами власної діяльності, давала змогу адекватно оцінювати її успішність, робити висновки.

Підсумки контрольних зрізів, які проводилися після апробації розроблених нами педагогічних умов, засвідчили суттєві позитивні зміни у рівнях вихованості культури сімейних взаємин студентів експериментальної групи. У контрольній групі суттєвих позитивних змін не було зафіксовано.

Динаміку змін у рівнях вихованості у студентів культури сімейних взаємин представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Рівні вихованості культури сімейних взаємин у студентів експериментальної і контрольної груп до початку формувального етапу та після його завершення, %

Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту
Високий	12,2	13,2	12,1	32,3
Середній	46,7	47,4	46,5	48,7
Низький	41,1	38,4	41,4	19,0

В експериментальній групі динаміка рівнів вихованості у студентів культури сімейних взаємин становила: для високого рівня – 32,3 – 12,1 = + 20,2, для середнього рівня – 48,7 – 46,5 = +2,2 і для низького рівня – 19,0 – 41,4 = – 22,4.

У контрольній групі динаміка рівнів вихованості у студентів культури сімейних взаємин мала такий вигляд: для високого рівня – 13,2 – 12,2 = + 1,0, для середнього рівня – 47,4 – 46,7 = + 0,7, для низького рівня – 38,4 – 41,1 = – 2,7.

Отже, результати формувального етапу експерименту, й зокрема позитивна динаміка високого рівня вихованості досліджуваного особистісного утворення, підтверджують ефективність і правомірність педагогічних умов виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано новий підхід до розв'язання наукової проблеми виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин, що визначається обґрунтуванням змісту, форм і методів, критеріїв та показників, рівнів культури сімейних взаємин, педагогічних умов впровадження у практику навчально-виховної роботи вищих навчальних закладів виховання стосунків у сім'ї.

Результати теоретичного та експериментального дослідження підтвердили правомірність висунутої гіпотези, засвідчили досягнення мети, ефективність розв'язання поставлених завдань і стали підставою для формулювання таких *висновків*:

1. Аналіз стану проблеми культури сімейних взаємин засвідчив, що вона розглядається у зв'язку з характером функціонування сім'ї (гармонійна – дисфункціональна сім'я). Рольовий репертуар сімейних взаємин досить широкий і забезпечує ефективну життєдіяльність людини не лише на індивідуальному, а й на соціальному рівні.

Встановлено, що за своєю сутністю культура – це складне динамічне утворення, яке має соціальну природу і набуває вираження у соціальних відносинах, скерованих на створення, засвоєння, збереження і розповсюдження матеріальних речей і духовних феноменів. На рівні особистості культура охоплює сукупність традицій, правил і норм поведінки, моральних та естетичних цінностей; є духовним компонентом людської діяльності, який забезпечує різноманітні сторони життя особи.

Під взаєминами розуміються усталені взаємозв'язки між людьми, що складаються в процесі їхнього спілкування, мають яскраво виражене емоційне забарвлення і виявляються у характері та способах взаємовпливів. Міжособистісні взаємини позначають спільну готовність суб'єктів до певного типу взаємодії, яка супроводжується позитивними, індиферентними або негативними переживаннями і може реалізовуватися в поведінці суб'єктів під час процесі спілкування та спільної діяльності.

Теоретичний аналіз наукових праць з питань культури сімейних взаємин дозволяє стверджувати, що для досягнення культури сімейних взаємин потрібне усвідомлення не лише власних дій, а й дій партнера, у тому числі прогнозованих, врахування не лише власних, а й інтересів іншої людини. Отже, вагоме значення для культури сімейних взаємин має ступінь збігу уявлень членів родини з їхніми очікуваннями, налагодженість взаємодоповнення у забезпеченні нормальної життєдіяльності сім'ї, задоволенні потреб усіх її членів. Вищим рівнем досягнення цього є ціннісно-орієнтовна єдність, що фіксує міру збігу оцінок подружжям сімейних цілей і цінностей.

2. З'ясовано, що культура взаємин – це специфічний спосіб людського буття, який визначає духовну і практичну активність людей, їхні можливі взаємодії з навколишнім світом, між собою. Культура взаємин об'єднує певну систему морально-етичних цінностей, моральні та етичні принципи, правила поведінки і спілкування, поведінкові й комунікативні зразки, на які люди орієнтуються в процесі взаємодії.

Ефективність сімейних взаємин значною мірою залежить від способів, яким її члени надають перевагу в подоланні суперечностей і стресових ситуацій, що виникають у сімейному мікросередовищі. Культура сімейних взаємин передбачає доброзичливу вимогливість членів сім'ї один до одного, почуття захищеності та емоційної задоволеності, бажання і вміння розуміти інших членів сім'ї, взаємна терпимість і коректність у випадках розбіжності думок, прагнення до спільного розв'язання проблем.

Уточнено сутність поняття „вихованість культури сімейних взаємин", під яким розуміємо складне інтегративне особистісне утворення, яке складається зі знання про норми і правила міжособистісного спілкування, їх емоційно-позитивне переживання як особистісної цінності і спонуки до виконання певних дій, уміння реалізовувати такі дії у взаємодії з іншими.

3. Визначено структурні компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий), критерії (знання, ставлення, ціннісні орієнтації, комунікативні вміння), показники (знання норм і правил міжособистісного спілкування, розуміння сутності культури сімейних взаємин та її важливості для успішного сімейного життя; позитивне ставлення до міжособистісних взаємин, норм і правил їх реалізації; настановлення на комунікацію як особистісну цінність; уміння вступати в комунікацію на основі відповідних норм і правил та конструктивно взаємодіяти з іншими) та рівні (високий, середній, низький) вихованості культури сімейних взаємин у студентської молоді.

Встановлено, що на початку формувального етапу експерименту найбільша кількість (46,5 % студентів ЕГ та 46,7 % студентів КГ) студентів перебувала на середньому рівні вихованості культури сімейних взаємин, 41,4 % студентів ЕГ та 41,1 % студентів КГ – на низькому рівні, 12,1 % студентів ЕГ та 12,2 % студентів КГ – на високому рівні.

4. Розроблено педагогічні умови виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин: гуманізація виховної діяльності у вищих навчальних закладах з метою створення середовища конструктивної міжособистісної взаємодії викладачів і студентів, студентів і студентів; урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів як потенційних сімейних партнерів; розроблення і впровадження у навчально-виховний процес змістового та організаційно-методичного забезпечення для підвищення поінформованості студентів з проблеми культури взаємин, особливостей їх прояву; формування відповідних поведінкових умінь.

Гуманізація виховної діяльності досягалася завдяки встановленню відносин співробітництва між усіма учасниками педагогічного процесу, його орієнтації на усвідомлення студентами себе теперішніми як носіїв культури сімейних взаємин і побудови свого образу як суб'єктів цієї культури в найближчому майбутньому, забезпечення максимального наближення наявних у них образів „Я-реального" до „Я-ідеального". Гуманізації сприяло переведення педагога на рівень фасилітатора – відмова від організації безособового виховання й заміна його такими взаєминами, які сприяли б розкриттю студентами наявного в них потенціалу, прийняттю знань як елемента досвіду з подальшим їх використанням для самовдосконалення.

Урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів досягалося завдяки визнанню студента повноправним учасником виховного процесу, перетворення його на активного учасника самовиховання відповідно до притаманних йому інтересів і потреб у сфері сімейної життєдіяльності, їх об'єктивного аналізу і своєчасного задоволення, мотивації на самовдосконалення, орієнтації на позитивні якості кожного студента, сприйняття його таким, яким він є, повага до нього як до особистості.

Зміст експериментальної роботи був спрямований на оволодіння студентами системи знань, поглядів, переконань щодо норм і цінностей, які становлять культуру сімейних взаємин; формування у студентської молоді позитивного ставлення до культури сімейних взаємин, мотивації на її надбання; розвиток умінь дотримання культури взаємин у міжособистісній взаємодії та спілкуванні, орієнтації на їх застосування у повсякденні. Зміст набув утілення в програмі спецкурсу „Культура сімейних взаємин" і тренінгу „Виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин".

Найбільш ефективними формами і методами виховної роботи виявилися лекції, семінари, практичні заняття, диспути, дискусії, дебати, групова робота, рольові та ділові ігри, різноманітні вправи, розв'язання проблемних ситуацій тощо.

Результати контрольних зрізів, які проводилися в експериментальній та контрольній групах, засвідчили позитивні зміни в рівнях вихованості у студентської молоді культури сімейних взаємин. Так, в експериментальній групі кількість студентів з високим рівнем вихованості культури сімейних

взаємин зросла на 20,2 %, із середнім рівнем – на 2,2 %, з низьким рівнем зменшилася на 22,4 %.

У контрольній групі кількість студентів із високим рівнем збільшилася на 1,0 %, із середнім рівнем – на 0,7 %, з низьким рівнем зменшилася на 2,7 %.

Таким чином, розроблені й апробовані педагогічні умови виховання у студентів культури сімейних взаємин довели свою ефективність.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин. *Подальшого вивчення потребують* питання, пов'язані з можливістю використання навчальних предметів вищої педагогічної школи для формування у студентів відповідних знань та умінь. Перспективним є наукове розроблення теоретичного і методичного аспектів цієї проблематики у конкретизації напрямів: теорія і методика управління виховним процесом у вищих навчальних закладах, морально-етичне виховання молоді в умовах сьогодення, перспективи виховання майбутніх сім'янинів на основі культурних цінностей українського народу, створення інформаційного забезпечення культурного розвитку студентської молоді, мультимедійний супровід до програм з культури сімейних взаємин.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Бондарчук А. Я. Виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин / А. Я. Бондарчук // Нова педагогічна думка. – 2007. – № 1. – С. 94–97.

2. Бондарчук А. Я. Культура шлюбно-сімейних взаємин: теоретичний аспект / А. Я. Бондарчук // Наукові записки: серія „Психологія і педагогіка". – Острог : Острозька акад., 2007. – Вип. 9. – С. 51–57.

3. Бондарчук А. Я. Культура сімейних взаємин як педагогічна проблема / А. Я. Бондарчук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць. – Рівне : РДГУ, 2008. – Вип. 39. – С. 195–198.

4. Бондарчук А. Я. Поцінування студентською молоддю сім'ї та шлюбних взаємин: результати емпіричного дослідження / А. Я. Бондарчук // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 12. – С. 342–349.

5. Бондарчук А. Я. Соціально-педагогічний аналіз готовності молоді до створення сім'ї / А. Я. Бондарчук // Нова педагогічна думка. – Рівне, 2008. – С. 19–21.

6. Бондарчук А. Я. Гармонійні та дизгармонійні сімейні взаємини: проблема підготовки студентської молоді до створення сім'ї /

А. Я. Бондарчук // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – К., 2009. – Вип. 13. – С. 142–150.

7. Бондарчук А. Я. Модель реалізації педагогічних умов підвищення ефективності виховання культури взаємин у студентської молоді / А. Я. Бондарчук // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. статей. – Серія: „Педагогіка і психологія". – Ялта : РВВ КГУ, 2010. – Вип. 25. – Ч.1. – С. 32–36.

Методичні рекомендації і програми

8. Бондарчук А. Я. Виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин : [метод. рек. для кураторів і наставників академічних груп] / А. Я. Бондарчук. – Рівне : РДГУ, 2010. – 43 с.

9. Бондарчук А. Я. Педагогіка сімейних взаємин : навч. прогр. для підготовки фахівців галузі 0202 „Мистецтво", напрям підготовки 6.020204 „Музичне мистецтво", додаткова спец. 6.010106 „Соціальна педагогіка" / А. Я. Бондарчук – Рівне : РДГУ, 2010. – 28 с.

Матеріали конференцій

10. Бондарчук А. Я. Культура сімейних взаємин студентської молоді: теоретичний аспект : матер. регіон. наук.-практ. конф. [„Феномен ідентичності: зміст, структура та механізми формування"], (Рівне, 29 – 30 лист. 2007 р.) / А. Я. Бондарчук – Рівне : РДГУ, 2008. – С. 91–96.

11. Бондарчук А. Я. Виховання у студентів вищих навчальних закладів культури сімейних взаємин : матер. ІІ-ї Всеукр. наук.-практ. конф. [„Культуротворчий потенціал молоді і перспективи культурної інтеграції людства у XXI столітті"] // Актуальні питання культурології : альм. наук. т-ва „Афіна" каф. культурології / А. Я. Бондарчук – Рівне : РДГУ, 2007. – Вип. 5. – С. 102–104.

12. Бондарчук А. Я. Особливості розвитку культури сімейних взаємин студентської молоді на сучасному етапі : матер. ІІІ-ї Всеукр. наук.-практ. конф. [„Стан і перспективи розвитку духовної культури особистості в умовах розгортання глобалізацій них процесів"] // Актуальні питання культурології : альм. наук. т-ва „Афіна" каф. культурології / А. Я. Бондарчук – Рівне : РДГУ, 2008. – Вип. 6, Т. 1. – С. 172–175.

13. Бондарчук А. Я. Рівні вихованості культури сімейних взаємин у сучасної студентської молоді : матер. Всеукр. наук.-практ. семінару „Психолого-педагогічні основи підготовки молоді до сімейного життя", (Вінниця, 26–27 лист. 2008 р.) / А. Я. Бондарчук – К., 2008. – С. 40–42.

14. Бондарчук А. Я. Сім'я як цінність для студентської молоді: методика, процедура та результати констатувального етапу експерименту : Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молодих науковців [„Наука, освіта, суспільство очима молодих"], (Рівне, 13–14 трав. 2009 р.) / А. Я. Бондарчук – Рівне : РВВ РДГУ, 2009. – С. 14–16.

АНОТАЦІЇ

Бондарчук А. Я. Виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання НАПН України. – Київ, 2011.

У дисертації здійснено аналіз філософської, соціологічної, психологічної, соціально-психологічної, педагогічної літератури для розкриття наукових поглядів на сутність таких понять, як „культура", „взаємини", „культура взаємин", „культура сімейних взаємин". Уточнено сутність поняття „вихованість культури сімейних взаємин" як складного інтегративного особистісного утворення, яке охоплює знання про норми і правила міжособистісного спілкування, їх емоційно-позитивне переживання як особистісної цінності і спонуки до виконання певних дій, уміння реалізовувати такі дії у взаємодії з іншими. Визначено структурні компоненти, критерії, показники вихованості у студентів культури сімейних взаємин, виявлено рівні такої вихованості. Розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин.

Ключові слова: виховання, культура, міжособистісні взаємини, педагогічні умови, сімейні взаємини, сім'я, спілкування, студентська молодь.

Бондарчук А. Я. Воспитание у студенческой молодежи культуры семейных отношений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания НАПН Украины. – Киев, 2011.

На основе анализа изученности вопроса в научной литературе установлено, что культура семейных взаимоотношений рассматривается в связи с характером функционирования семьи (гармоничная – дисфункциональная семья). Ролевой репертуар семейных взаимоотношений достаточно широкий и обеспечивает эффективную жизнедеятельность человека не только на индивидуальном, но и на социальном уровне.

Установлено, что по своей сути культура – это сложное динамическое образование, которое имеет социальную природу и проявляется в социальных отношениях, направленных на создание, усвоение, сохранение и распространение материальных вещей и духовных феноменов. На уровне личности культура охватывает совокупность традиций, правил и норм поведения, моральных и эстетических ценностей; является духовным компонентом, который обеспечивает разнообразные стороны жизни личности.

Под взаимоотношениями понимаются устоявшиеся взаимосвязи между людьми, которые складываются в процессе их общения, имеют ярко выраженную эмоциональную окраску и сказываются на характере и способах взаимовлияний.

Выявлено, что культура взаимоотношений – это специфический способ человеческого бытия, который определяет духовную и практическую активность людей, их возможные взаимодействия с окружающим миром, между собой. Культура взаимоотношений охватывает определенную систему морально-этических ценностей, моральные и этические принципы, правила поведения и общения, поведенческие и коммуникативные образцы, на которые люди ориентируются в процессе взаимодействия.

Выяснено, что культура семейных взаимоотношений предусматривает доброжелательную требовательность членов семьи друг к другу, чувство защищенности и эмоциональной удовлетворенности, желания и умения понимать других членов семьи, взаимотерпимость и корректность, стремление к совместному решению проблем. Основными структурными компонентами воспитанности культуры семейных взаимоотношений определены когнитивный, эмоционально-ценностный, поведенческий. Их критериями – знание, отношение, ценностные ориентации, умения, а показателями: понимание сущности культуры семейных взаимоотношений, знания норм и правил межличностного общения; эмоционально-позитивное отношение к межличностным взаимоотношениям, нормам и правилам их реализации, установки на коммуникацию как личностную ценность; умение вступать в коммуникацию на основе соответствующих норм и правил конструктивного взаимодействия.

Разработаны и экспериментально проверены педагогические условия воспитания у студенческой молодежи культуры семейных взаимоотношений: гуманизация воспитательной деятельности в высших учебных заведениях с целью создания среды конструктивного межличностного взаимодействия преподавателей и студентов, студентов и студентов; учет возрастных и индивидуальных особенностей студентов как потенциальных семейных партнеров; разработка и внедрение в учебно-воспитательный процесс содержательного и организационно-методического обеспечения для повышения информированности студентов относительно проблемы культуры отношений, особенностей их проявления, формирования соответствующих поведенческих умений.

Гуманизации способствовал перевод педагога на уровень фасилитатора – отказ от организации безличностного воспитания и замена его такими взаимоотношениями, которые способствовали бы раскрытию студентами имеющегося в них потенциала, принятию знаний как элемента опыта с последующим их использованием для самоусовершенствования.

Учет возрастных и индивидуальных особенностей студентов достигался благодаря признанию студента полноправным участником воспитательного процесса, превращению его в активного участника самовоспитания в соответствии с присущими ему интересами и потребностями в сфере семейной жизни, их объективному анализу и своевременному удовлетворению; целенаправленному формированию

мотивации на самосовершенствование касательно культуры межличностных отношений; ориентации на положительные качества каждого студента, принятию его таким, какой он есть, уважению к нему как к личности.

Содержание экспериментальной работы ориентировалось на овладение студентами системы знаний, взглядов, убеждений относительно норм и ценностей, которые составляют культуру семейных взаимоотношений; формирование у студенческой молодежи эмоционально-позитивного отношения к культуре семейных взаимоотношений, мотивации к ее достижению; развитие умений соблюдать культуру взаимоотношений в межличностном взаимодействии и общении, применять ее в повседневности.

В обобщенном, сконцентрированном виде это содержание нашло отражение в разработанной программе спецкурса „Культура семейных взаимоотношений" и тренинге „Воспитание у студенческой молодежи культуры семейных взаимоотношений", который проводился во внеаудиторное время.

Организационно-методическое обеспечение охватывало совокупность таких форм и методов, как: лекции, семинары, практические занятия, диспуты, дискуссии, дебаты, групповая работа, ролевые и деловые игры, разнообразные упражнения, решение проблемных ситуаций и т. п.

Ключевые слова: воспитание, культура, межличностные взаимоотношения, педагогические условия, семейные отношения, семья, общение, студенческая молодежь.

Bondarchuk A. Y. Upbringing of students' culture of domestic mutual relations. – Manuscript.

Dissertation for scientific degree of candidate of pedagogical sciences from speciality 13.00.07 – theory and method of education. Institute of problems of education of NAPS of Ukraine. – Kyiv, 2011.

The analysis of philosophical, sociological, social and psychological, pedagogical literature is carried out in the dissertation, scientific looks on the essence of such concepts as „culture", „relations", „culture of mutual relations", „culture of domestic mutual relations" are exposed. The essence of the concept „culture of domestic mutual relations" as difficult integrative of personality education which includes knowledge about norms and governed interpersonality intercourse, their emotionall and positive experiencing as a personality value and motive to implementation of certain actions, ability to realize such actions in co-operating with other is specified. Structural components, criteria, indexes of breeding for the students culture of domestic mutual relations, the levels of this breeding are found out. The pedagogical terms of upbringing of students' culture of domestic mutual relations are developed, theory etikally substantiated and experimentally tested.

Key words: education, culture, mutual relations, pedagogical terms, domestic mutual relations, family, intercourse, students.

функції сім'ї!

Підписано до друку 07.09.11 р. Формат 60х90/20
Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 150. Замовлення № 319/3

Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету
33028, м. Рівне, вул. С.Бандери, 12